

Začalo to Flahertym?

Zhodnotiť bez začervenania, vtipne, prehľadne a relativne múdro kolekciu filmov, ktoré tvorcovia z celého sveta poslali na Envirofilm, je ťažké. Preto sme na pomoc dlhoročnej porotkyňi Kateřine Javorskej zobrali aj jej kolegu a kamaráta, režiséra Františka Palondera. V tomto roku zasadne prvýkrát aj v medzinárodnej porote. Čo nového zbadali? Alebo kde sa to všetko začalo?

Pamätáte sa vôbec, kde ste videli svoje prvé filmy o prírode? A čím vás zaujali?

K. J.: Prvá spomienka je ešte z takého filmového dávnoeku – v Ostrave sme chodili do kina Čas a tam sa sem-tam vyskytli aj tieto filmy – vtedy ešte čiernobiele. Niekde zo zadných zásuviek mozgu si ešte dnes vybavujem expresívny komentár a dramatickú hudbu. O čom boli si však už nepamätám. A potom poľská televízia, vtedy katovické štúdio – v totalitných rokoch sme ju v Ostrave chytali obyčajnou anténou a tam boli často prírodopisné filmy z produkcií Disneyho štúdií. Bolo to trocha iné kafe, nielen opisy, ale často išlo o príbehy zasadené do prírody. Dobrodružstvo, charaktery, napätie. Fascinovalo nás to ako deti.

F. P.: Moje prvé kinospomienky sú dve. Prvá začiatkom 60. rokov, keď počas televíznej prestávky ukazovali malé mačence pri hre. Keď prestávka skončila, už ma ďalší program nezaujímal. Z toho usudzujem, že som už v rannom detstve inklinoval k prírodopisnému filmu. Druhá spomienka; v tom istom období som bol kinárom i producentom. Komora mojich starých rodičov viedla na dvor, a keď som tam vpustil deti (za poplatok 50 hal.) a ony uvideli na náprotivnej stene dverí pohyblivý obraz z dvora, samozrejme, hore nohami, pretože lúč svetla cez kľúčovú dierku nebol ničím iným ako Camera obscura, všetci boli fascinovaní mojim objavom a volali to jednoducho KINO.

K. J.: Potom ma oslovili prvé farebné projekty – určite televízny seriál o delfínovi. Ale pamätám si aj slovenskú klasiku – Mikuláša Riccotiho, Andreja Kristína či úžasné dokumenty Martina Slivku. S tým som prišla do styku už na VŠMU a dnes je to prehistória toho, čo vidíme na tomto festivale.

F. P.: Prvé filmy boli bezmenné, pretože od svojich šiestich rokov sledujem televíziu, ale prvé obdivuhodné diela boli filmy Zikmunda a Hanzelku. Týmto ľuďom vďačím za posadnutie otvárať stále nové horizonty, ctiť si objavené. Ich hlboký ľudský rozmer je pre mňa inšpiráciou dodnes. Chcel by som raz niekoho odovzdať cenu Z+H na našom festivale.

Našli by ste spoločne začiatok dokumentárnych filmov o prírode?

K. J.: Myslím si, že to začalo už Lumierovcami – zober si film Pokropeňý kropič. Nádherná téma vody vo filme! A potom, samozrejme, Robert Flaherty. Aj keď je jeho Nanuk aranžovaný, čo mu tiež často vyčítali. Ale celkom ho viem pochopiť. S vtedajšou technikou nakrúcať dokumenty by bolo pre dnešných filmárov takmer nepredstaviteľné. Obrovské kamery, technika, ktorá dnes je v

múzeách. „Čakať“ na dobrý záber sa asi moc nedalo, aranžovať bolo nutné.

F. P.: Absolútne súhlasím s Flahertym. Dodnes sú jeho filmy fascinujúce. No začiatok dokumentárnych filmov o prírode je v človeku zakódovaný od prapočiatku ľudskej snahy zobraziť seba a okolitý svet. Keby sme rozanimovali nástenné maľby z jaskýň, to by bol dokument. Jéjé! Práve teraz som si uvedomil, že je to dobrý nápad. Hneď sa idem tomu venovať.

Obaja sledujete filmy o prírode aj dnes. Čo tak rakúske Univerzum?

F. P.: Ja by som ako televízny divák bez dokumentov o prírode už neprežil ani minútu. Keby nebolo staníc s takouto tvorbou, asi by som musel spáchať samovraždu. Skús si len spočítať, koľko ľudí po ôsmej hodine večer padne za obeť šíalenému boju o diváka. Každú minútu, rátať, že je zastrelených, rozpáraných, znásilnených, vybuchnutých... asi 10 ľudí. Za hodinu je to 60. Na 10 programoch 600. To znamená, že každý deň sa musí ľudstvo znova narodiť a večer zahnúť. A v tomto blázinci sa program, trebárs na Univerze, javí ako liek na dušu. Ale plní tú najdôležitejšiu úlohu – vzdelávaciu, zúšľachtľujúcu, udržiavajúcu nás pri zdravom vedomí a vzťahu k okoliu.

K. J.: Tiež to cítim tak, že kdesi v tomto tajomnom mediálnom priestore sa naše svety rozchádzajú. Na jednej strane zostávajú často za vlny pritiažené fabulácie, falošní hrdinovia, alebo možno aj tí praví, a na

bežne dostupné každému. A tak každý, kto má kameru je kameraman, režisér, scenárista..., a keď si zoženie peniaze aj producent. Nič proti tomu, len keby sa to nezvrhlo na praobyčajné napodobňovanie napozieraného, bez originálneho vkladu, tvorivej invencie a hlavne miery vkusu. Toto sa totiž nedá odpozeráť, na to treba to, s čím človek ide študovať svoj životný smer – talent, danosti, schopnosti, ktoré sa na škole cibria, zúšľachťujú a obrusujú sa všemožné hrubosti a nedokonalosti. Potom sme svedkami záľahy filmov, ktoré sú síce aj technicky na výbornej úrovni, ale nemajú dušu.

K. J.: Keby len dušu! U mňa je to podobné, tiež si najviac vážim zúročeného talentu, tvoriveho vkladu. Najmä pri potápačských filmoch mám pocit, že každý, kto sa potopil pod hladinu tropických morí a má pri sebe kameru si myslí, že to, čo zaznamenal je skvelé. A tak často sa mylí. Tam najviac pátram po nápade, vnuknutí, ktoré z filmu urobí ozajstný film. Možno preto vždy s napätím čakám na filmy Steva Lichtaga. Jeho herecký talent sa v pointách a nápadoch prenáša aj do jeho filmov. Pre mňa on nie je filmár, pre mňa je hľadač a rozprávač príbehov. Ako herec aj ako režisér.

Takže tých priemerných je stále viac? Čo myslíte, kam sa uberá takýto typ dokumentu?

F. P.: Takýto typ dokumentu smeruje (zatiaľ) stále vyššie, pretože aj spoločnosť, v ktorej žijeme, vyvrhla na piedestál priemernosť a prezentuje ju ako normu. Toto je, žiaľ, jav vo všetkých oblastiach spoločnosti, rozráta sa ako mor, pokiaľ nepríde znova vlna profesionálov so svojím honorom, stavovskou cťou a nepovie pravdu o kvalite a nekváľite. Ale aby som nekončil v čiernom súkne zakatáný, musím oceniť zopár tvrdohlavých tvorcov, ktorí nezľavujú, nerobia kompromisy a zanechávajú nám každý rok hodnotné dielo.

K. J.: Aj tu vládne konzum, médiá si diktujú svoje, najmä kvantum programov. Boj o diváka je šíalený. Ak sa pozrieme na televízny program všetkých staníc, ktoré ponúka káblová či digitálna televízia, ak zrátame počty ľudí, ktorí na týchto programoch participujú a vytvárajú ich, vyjde nám šíalené číslo. A niekde tam sú aj tí, ktorí poctivo hľadajú svoje témy, roky ich cibria a potom nakrúcajú. Priemysel, kontra osamotený tvorca. Aj tak vnímam svet filmu o prírode. Takýto film je vždy beh na dlhé trate. Tí najlepšie iba ťažko každý rok vytvoria hodnotné dielo. Málokto ráta s tým, koľko filmovacích dní je treba na materiál filmu o javoch v prírode. Pri mojom poslednom to bolo osemdesiat. Iba osemdesiat. Tie veľké produkcie majú často stovky, niekoľkých kameramanov v teréne. A potom hodiny a hodiny rozoberania materiálu, desiatky hodín v strižni, triky... A ďalšie hodiny rozmyšľania nad komentárom. V týchto kontextoch závidím Flahertymu. A čím všetkých dnešných poctivých tvorcov. Nie kvantita, ale kvalita. Možno aj heslo pre náš festival.

Pytala sa Renáta Kočičková

Výberová komisia tohtoročného Envirofilmu, v zložení zľava: Wiliam C. Parks (USA), Kateřina Javorská (SR), Steve Lichtag (ČR) a František Palonder (SR) vybrala zo 141 filmov z 33 krajín sveta 52 filmov pred medzinárodnou festivalovou porotou (foto: Soňa Chrienová)

strane druhej pozostatky nášho starého sveta, prapodivné tvory, o ktorých tak málo vieme, listy, stromy a kvety a napokon ľudia. Vzdialení a neznámi, lebo nehovorili rečou supermarketov. A to je pre človeka zakliateho v civilizácii niečo úžasné. Ale často sa stačí pozrieť očami filmára aj na to, čo je tak blízko nás a predsa si to neuvedomujeme.

Prekvapili vás niečím autori filmov tohtoročného Envirofilmu?

F. P.: Dnes je doba technológií. A aj to, čo bolo kedysi určené na výsostne vedecké účely, alebo si niekto mohol dovoliť používať „kozmicú“ technológiu, je dnes